

Čo sa týka obdobia vzniku diplomových prác, resp. vybraných publikovaných štúdií, pokrývajú časové obdobie od 50. rokov 20. storočia až po prvé roky 21. storočia. Najstaršia je štúdia k typológii dedinského domu v Čechách (1950 – V. Vnouček), nasledujú príspevky z r. 1958 (H. Nováková – ľudová architektúra obce z aspektu sociálno-ekonomického rozvrstvenia dediny; V. Tůmová – spôsob bývania v obci Kly na Mělnicku). Zo 60. rokov sú publikované 2 štúdie, zo 70. rokov 7 a z 80. rokov najviac, až 13 štúdií. Z 90. rokov sa vo výbere nachádza 7 a po roku 2000 iba 3 štúdie, posledná (R. Urbánek) z r. 2003 (predpokladám, že rukopis bol zostavený k roku 2005). Frekvencia tém z oblasti stavitelstva a bývania takisto vypovedá o orientácii a profile školiteľského pracoviska.

Súbor štúdií považujem za cenný a jedinečný pramenný materiál, a zároveň za originálny dokument vývinu vedy na vedecko-pedagogickom pracovisku v 2. polovici 20. storočia v Českej republike. Jeho publikovanie je preto nesporným prínosom pre dejiny, ale aj pre rozvoj súčasnej českej etnológie i pre komparatívne analýzy vývinu etnológie v okolitých krajinách, najmä však na Slovensku. Pokladám ho preto za inšpiratívny čin aj pre iné vedecko-pedagogické pracoviská. V odborných kruhoch sa táto antológia iste stretne so zaslúženým záujmom.

Ladislav Mlynka

GROHMANN, JOSEF VIRGIL: POVĚSTI Z ČECH

Plot: Praha 2009, 253 str.,
ISBN 9788074280115

Může se nám zdát těžko uvěřitelné, že první knižní soubor pověstí z území Čech a jeden z nejspolehlivějších a nejrozsáhlejších zdrojů naší lidové slovesnosti 19. století vychází poprvé čes-

ky až téměř sto padesát let od doby svého vzniku. Sbírka Sagen aus Böhmen (Pověsti z Čech), vydaná r. 1863 v Praze má zvláštní postavení. Na jedné straně byl odborníky ceněn její folkloristický přínos, na straně druhé byla kniha z národnostních předsudků přezírána pro svůj německý jazyk a látky sebrané i od Němců. Dokonce ani Václav Tille ji nezahrnul do svého Soupisu českých pohádek, kam jinak zařadil i „téměř bezcenné“, avšak často citované sbírky pohádek a pověstí. Grohmann chybí i v seznamu literatury Súpisu slovenských rozprávok Jiřího Polívky. Kniha jakoby se musela do české vypravěčské tradice plížit v přestrojení, jak dokládají různé případy zatajeného přebírání jejích textů. Pověsti přeložené z Grohmannova využíval např. Josef Svátek a dostaly se i do sběrů spolku Slavia. První svazek těchto sběrů věnovaný výhradně lidové próze vyšel r. 1878 jako Národní pohádky a pověsti a mezi sebraná vyprávění bylo podsunuto i pět pověstí o blanických rytířích, přeložených z Grohmannova, jak na to upozornil Arnošt Kraus v Národopisném věstníku českoslovanském z r. 1917. Tentýž autor k tomu dodává, “od redakcí, které neznají Grohmannova, uchovej bůh každou českou sbírku pověstí!“. První, kdo věnoval Grohmannovi systematickou pozornost, byla až Dagmar Klímová. Nejlépe je to patrné v těžko dostupné publikaci z r. 1980 Lidové vyprávění v období národního obrození v Čechách, kde autorka píše, že Grohmannovy práce „dnes právem náležejí k základům české folkloristiky“.

Josef Virgil Grohmann (1831 – 1919) pocházel ze severních Čech, kde se narodil a strávil mládí. Jeho další život je spjat s Prahou, kde působil jako středoškolský učitel, redaktor a filolog. Jeho zájem poutala mytologická a etnografická témata. Je autorem dvou knih: sbírky pověstí, jejíž celý název je Sagen-Buch von Böhmen und Mähren, erster Teil: Sagen aus Böhmen (1863), a sbírky pověr Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren, I. Band (1864). Z obou titulů je zřejmé, že se jedná o první díly plánované řady. Autor ve své předmluvě ke knize pověstí uvádí, že přináší „jen nepatrnou část“ v Čechách sebraných vyprávění, ale hodlá je doplnit v následujícím svazku,

věnovaném v prvé řadě pověstem z Moravy. Přestože měl Grohmann v této době ještě více než půl století do konce svého života, k práci se již nevrátil a oba díly zůstaly osamocené.

Pověsti z Čech jsou práce, která předběhla svou dobu, a my můžeme brát vážně autorovo tvrzení, že se pokusil „nabídnout konečně vědě ryzí českou lidovou pověst“. Téměř všechny z 343 (číslem označeno 324) pověstí mají uvedený zdroj. Většinou je jím některý z více než sedmdesáti informátorů, od něž byla pověst v terénu zapsána. Zapisovateli byli kromě Grohmanna samotného především jeho žáci z obchodní akademie. Autor využívá i literární zdroje, z nichž vybírá, co považuje za významné. Ve shodě se svou orientací na mytologii přikládá největší váhu Václavu Krolmusovi a jeho blouznivým pohanským mýtům, které si Krolmus sám vymýšlel nezřídka s pomocí lidových tisků. Dále čerpá z *Miscellanei Bohuslava Balbína*, *bájesloví I. J. Hanuše*, „slovanské čítanky“ K. J. Erbeny, *Pověř národních v Čechách* J. V. Houšky ad., z německy psaných prací jsou to mj. *Mythen und Bräuche des Volkes in Österreich* Theodora Vernalekena a *Illustrierte Chronik von Böhmen* A. A. Glückseliga.

Nejcennější částí sbírky jsou však právě terénní sběry, sebrané v několika desítkách obcí, většinou ve středních a severních Čechách. Nejedná se sice ještě o přesné zápisy, s kterými přišel poprvé až Václav Tille r. 1888, ale texty jsou stručné, bez beletrizáčnických příměsí, a spolu s uvedením informátora poskytují do značné míry autentický folklorní materiál. Odbornou hodnotu zvyšuje i fakt, že autor nechal v původním znění české ustálené formule a německý překlad připojil za ně. Z českého překladu to nelze zjistit, ale v původním německém vydání vidíme, že jde o formalizovanou přímou řeč nadpřirozených bytostí („Mikši, Mikši, kam jdeš? (Nickelchen, Nickelchen, wohin gehst du?) Na pouť! (Auf die Wallfahrt!)“, s. 127), nebo různá zařikání a zaklínání (rýmované zařikání proti můře na s. 210 a 211, zaklínání vodníka: „Levitáne, Levitáne, popust' křesťanskou duši! (Leviathan, Leviathan, laß los die christliche Seele)“, s. 154).

Kladem, a pro folkloristu do jisté míry i záporom celé sbírky je autorovo zemské vlastenectví. Věnováním pozornosti všem vypravěčům obývajícím Čechy bez rozlišení toho, mluví-li česky nebo německy, se autor vyhnul národnostnímu patosu a zachoval si objektivní přístup. Mohou tak vedle sebe stát pověst o rytířích ve vrchu u Teplíc, kteří vyjedou na pomoc Němcům, až se jim jednou zle povede, a pověst o rytířích svatého Václava v Blaníku, kteří čekají, aby vyrazili na pomoc Čechům v nouzi. Na druhou stranu se rezignací na etnickou příslušnost vypravěčů a absencí jejich dalších biografických údajů ztrácí důležitá informace o životě vyprávění.

Převládajícím žánrem jsou pověsti démonologické, což odráží jak autorův zájem o pověry a mýty, tak nepochybně i stav dobového repertoáru. Pověsti jsou rozdělené podle témat do 21 základních skupin, doplněných o stručné úvodní poznámky. Autor začíná podle svého soudu mytologicky významnými tématy jako jsou „Sudičky“, „Hrdinové ukrytí v hoře“ či „Bílá panna“. Není náhoda, že mnohá vyprávění právě těchto skupin jsou málo důvěryhodná. Např. o sudičkách jsou otištěny pouze dva texty od pražských informátorů, patrně ovlivněných dobovou literaturou, texty o bílé panně se opírají soustavně o Krolmuse. Po „mytologických“ tématech následují různá strašidla, přírodní démoni, démonická zvířata, pověsti o zvonech a studánkách, pokladech a kouzlech. V Grohmannových poznámkách se pravidelně setkáváme s dobově poplatným mytologizováním: král Václav je letní bůh Svantovít, bílá panna Lida je bohyně jara Lada, přízrak černé paní je pohanská bohyně smrti. Autor naopak ztrácí zájem tam, kde předpokládá „nepatrný mytologický obsah“, jako je tomu např. u hornických pověstí o podzemních démonech, které do knihy proto nezařazuje. Nebylo by však správné to autorovi vyčítat, on pouze následuje uznávané standardy vědeckého poznání ve své době.

Pověsti z Čech představují vzácný zdroj pro poznání autentické lidové pověsti 19. století, dosud zastiňované literárními přepisy lepších i horších spisovatelů. Nakladatelství Plot vybralo

pro druhý svazek své edice Fabula po Jechově Krakonoši další folkloristické dílo prvořadého významu. Překlad Radovana Charváta je na vysoké úrovni, doslov Petra Janečka obsahuje všechny důležité informace o knize i jejím autorovi a na konci je připojen anglický a německý abstrakt. Čtenář tak dostává jako novinku sto padesát let starou knihu, kterou prověřil čas a neubral jí nic na jejím postavení jednoho z nejdůležitějších a nejzajímavějších zdrojů českého lidového vyprávění.

Jan Luffer

LUFFER, JAN:
STRAŠIDELNÝ CHRÁM V HORÁCH.
JAPONSKÉ LIDOVÉ POHÁDKY A POVĚSTI
Praha: Argo 2009. 245 s.

Napriek nespochybniteľnej dominancii japonského technologického pokroku vo svete, ako aj unikátnemu kultúrnemu dedičstvu tejto ázijskej krajiny, pribúdajú v našich knižniciach tituly približujúce rôzne aspekty života japonskej spoločnosti len sporadicky. Slovenský čitateľ so záujmom o japonskú kultúru preto víta možnosť siahnuť aj po českých publikáciách, ktoré mu vďaka jazykovej príbuznosti umožnia rozšíriť obzory vedomostí o tejto krajine. V dobe, keď Japonsko poznávajú mladí ľudia predovšetkým prostredníctvom moderných komiksov *manga* a kultových animovaných príbehov *anime*, majúciich svojich nadšených obdivovateľov na Slovensku i v Čechách, prichádza mladý český etnológ Jan Luffer s publikáciou, ktorá nám približuje túto ostrovnú krajinu z hľadiska jej bohatého dedičstva ľudovej slovesnosti. Autor v knihe sústredil 116 japonských rozprávok a povestí, na ktorých dokumentuje skutočnosť, že „na japonských ostrovoch vznikla jedna s nejrozvinutějších vyprávěčských tradic světa“ (s. 224).

Jan Luffer rozdelil dve nosné kapitoly: *I. Pohádky* a *II. Pověsti* na ďalšie tematické podkapitoly, čím umožnil čitateľovi vnímať podobné námety či spoločné posolstvo tiahnuce sa naprieč jednotlivými príbehmi. V časti *I. Pohádky* sa teda možno začať najprv do rozprávok, v ktorých dominujú kúzla, dobré a zlé sily a nadprirodzení hrdinovia (s. 9–59). V ďalšej podkapitole autor oboznamuje čitateľa s rozprávkami reflektujúcimi vtip a hlúposť, dobré a zlé vlastnosti (s. 61–90). V poslednej podkapitole časti *I. Pohádky* autor približuje rozprávky a legendy o zvieratách (s. 93–104). V druhej časti knihy, ktorá je venovaná japonským povestiam, sa najprv čitateľ stretne s príbehmi o chrámoch, mníchoch a porušených zákazoch (s. 107–118), aby bol následne do deja vtiahnutý monštrami a démonmi (s. 120–151). Za nimi prichádzajú na rad povesti o príznakoch a duchoch mŕtvych (s. 154–159), vzápätí o silákoch a samurajoch (s. 163–173). V poslednej podkapitole autor uvádza povesti o podivuhodných miestach (s. 176–182).

Typickou črtou Lufferovho prerazprávanja japonských rozprávok je zachovanie zvukomalebných slov vo svojej pôvodnej podobe, t. j. v japonskom origináli. Japončina disponuje nepreberným množstvom týchto slov, ktoré jednak napodobňujú reálne zvuky zvierat – tzv. *giongo*, alebo vyjadrujú rôzne fyziologické stavy tela či duševné rozpoloženia človeka – tzv. *gitaigo*. Autor ich použitím sprostredkúva čitateľovi priamu skúsenosť s japonským jazykom a umožňuje mu precítiť krásu a plnosť jeho zvukov. Vďaka rozprávkam sa teda možno dozvedieť, že „*kiikarari batajara, kiikarari batajara*“ (s. 10) vyjadruje zvuky, ktoré pri práci vydáva tkáčsky stav, „*kun kun*“ (s. 19) označuje potiahnutie nosom pri ovoniavaní, „*goši goši*“ (s. 44) predstavuje zvuk pri drhnutí riadu pieskom, či „*cumbuku-kambu*“ (s. 59) opisuje pohojdávanie vln na mori. Nižaké zo zvukomalebných slov nepôsobí rušivo, práve naopak, kompaktné dopĺňajú celok a pridávajú mu na výrazovej sile. Navyše, autor ich v texte odlišil kurzívou, aby uľahčil ich identifikáciu.